

реалізованої готової продукції» загальною сумою на окремому аналітичному рахунку «Нерозподілені постійні загальновиробничі витрати» і, в порядку прийнятому на підприємстві, відносити на зменшення фінансових результатів.

Висновки. На противагу інформації, що отримується за традиційною методикою, такий розподіл дозволяє розрахувати та проаналізувати відхилення від планових (нормальних потужностей), дає змогу отримати показник витрат, на які підприємство не вплинуло з точки зору ефективної потужності, та здійснити розкриття інформації про витрати у фінансовій звітності, що характеризує рівень ефективності виробництва та менеджменту.

Пропонована методика розподілу непрямих виробничих витрат дозволить забезпечити потреби менеджменту в оперативній інформації та приведе облік витрат у відповідність до норм національних стандартів і міжнародно-прийнятої практики. Щомісячне включення непрямих витрат до собівартості продукції дасть можливість, при оприбуткуванні сільськогосподарської продукції визначити і списати різниці між справедливою вартістю та витратами виробництва, як того вимагає П(С)БО 30 «Біологічні активи».

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт послуг) сільськогосподарських підприємств: наказ Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001. № 132.
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Мінфіну України від 14.12.1999 р. №27/4248.
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи»: наказ Мінфіну України від 18.11.2005 р. № 790.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо проведення розрахунків витрат кормів худобі та птиці у господарствах усіх категорій: наказ державного комітету статистики України від 24.01.2008 р. №18.

УДК 657.41:338.435

СПРАВЕДЛИВА ВАРТІСТЬ У СИСТЕМІ РИНКОВОЇ ОЦІНКИ КАПІТАЛУ ЯК ОБ'ЄКТУ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

Т.Г.Камінська, к.е.н., доц.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Т. Каминская. «Справедливая стоимость в системе рыночной оценки капитала как объекта бухгалтерского учета». В статье рассматривается справедливая стоимость как категория бухгалтерского учета, ее отличие от рыночной стоимости, а также отображение в соответствии с МСФО.

T. Kaminska. «Fair value in the market valuation of capital as the items on the accounting». The article is devoted to consideration of the fair value as a accountant category, its differences of market value and representation it according to IFRS.

Постановка проблеми. В останні роки, як в міжнародному, так і у вітчизняному обліку активно почала використовуватись категорія «справедлива вартість». Це зумовлене, насамперед, такими факторами, як подальший розвиток ринкової економіки і пов'язані з цим процеси активізації руху капіталу, зокрема, збільшення операцій із фінансовими інструментами і розширення практики купівлі-продажу підприємств як єдиного цілого майнового комплексу.

Однак серед вітчизняних і зарубіжних економістів не існує однозначної думки про зміст і економічну сутність вказаного різновиду вартості, її ролі й призначення в бухгалтерському обліку. Це зумовило появу різних трактувань цього поняття в навчальній і науковій літературі, в той час як в нормативних документах, регулюючих бухгалтерський облік в нашій країні, його сутнісна характеристика не наводиться зовсім. Тому для забезпечення єдності теорії при розвитку методології обліку, необхідно виробити єдиний підхід до змісту понятійного апарату, який використовується у системі вартісного виміру у бухгалтерському обліку. Це відноситься, зокрема і до такої категорії, як справедлива вартість.

Метою статті є розкриття теоретичних і практичних підходів вітчизняних і зарубіжних вчених до застосування категорії «справедлива вартість» в сучасному бухгалтерському обліку. З метою вироблення єдиного базового понятійного інструментарію автором здійснена спроба узагальнення суті та бухгалтерського змісту цього поняття.

Аналіз останніх досліджень. Питання «справедливої вартості» знайшло відгук у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених – Жука В.М., Кірейцева Г.Г., Пушкаря М.С., Соколова Я.В. та ін., які розвивали теорію та методологію бухгалтерського обліку. Однак питання оцінки залишається дискусійним та водночас ключовим в бухгалтерському обліку.

Проф. Кірейцев Г.Г. зазначає, що сьогодні є винятково актуальним наукове тлумачення не лише категорії «вартість», її сутності як методологічної бази бухгалтерської оцінки, але і окремих форм прояву вартості як конкретних об'єктів обліку, тобто як субстанціональної основи вартості [4, с. 15]. Він також стверджує, що на даний час важливим є визнання двох «основоположних концепцій вартості – трудової теорії вартості та маржиналізму. Перша з них визначається вартістю витрат живої і уречевленої праці, друга – граничною корисністю благ» [там само, с. 17]. Всі інші теорії вартості, на думку вченого, зокрема, «справедлива вартість», «... не в змозі бути основою облікової оцінки, як прийому квантифікації (означає *кількісне вираження якісних ознак* – прим. К.Т.Г. [7]) економічного відтворення, і тому не можуть складати основу методології вимірювання фактів господарського життя. Введення в науковий оборот та економічну практику категорії «справедлива вартість» є не більше, як визнання елемента деструктивної ідеологізації економічної науки» [4, с. 17].

Впровадження у вітчизняні стандарти «справедливої вартості» пов'язане із потребою відображення у фінансовій звітності наближеної до реальної вартості активів підприємства, хоча суб'єктивність та неоднозначність такого підходу не дають змоги оцінити вартість підприємства. При цьому проф. Бондар М.І. стверджує, що оцінка підприємства за ринковою вартістю базується на двох принципових підходах: ринкової оцінки активів підприємства і поточної ринкової оцінки капіталу [2, с. 12]. «Оцінка активів за справедливою вартістю хоча і викликає труднощі на практиці, проте має величезне значення для інвестиційної привабливості», - стверджує д.е.н. Жук В.М. [3, с. 390].

Виклад основного матеріалу. Широке смислове значення поняття «справедливість» використовується протягом тисячоліть, починаючи з часів древньої Греції і до нашого часу, як поняття, яке характеризує загальнолюдські, етичні і моральні позиції по відношенню до думок, вчинків і дій людей, принципів державного устрою, нормам закону і т.п. Тому виникнення ідеї справедливої ціни пов'язують із забезпеченням основної умови для здійснення справедливого обміну, при якому об'єкт угоди обмінюється в таких пропорціях, коли кожний із її учасників отримують свою долю і «ніхто не наживається». Авторство цієї ідеї належить древньогрецькому філософу Арістотелю [5, с. 68].

Ця ідея отримала розвиток у філософа середньовіччя Фоми Аквінського, який стверджував, справедлива ціна – це міра вартості корисності речі [9, с.389]. Якщо ціна перевищує або є нижчою за вартість речі, то порушується принцип справедливості. Тому несправедливо і незаконно продавати річ дорожче чи дешевше за її вартість. Справедлива ціна має дві складові: собівартість і мінімальну націнку, яка необхідна для підтримання мінімуму життєвих потреб продавцю. При завищенні справедливої ціни торговець наживається за рахунок громадян, при заниженні – він поступово бідніє і може прийти до розорення, в якому будуть звинувачені вже громадяни. З позиції прихильників лозунгу «справедливість, насамперед» і то, і інше є несправедливим.

Стосовно до сучасних економічних відносин справедливість трактується як поширення на ці відносини принципів моралі, честі, права, закону, визнання загальнолюдських цінностей [8, с. 377].

Початківцем використання справедливої вартості в системі бухгалтерського обліку вважається Раймонд Джон Чамберс, який розробив ще в 1966 році новий метод ведення обліку, названий ним *безперервно осучаснюваним (актуалізованим) обліком - CoCoA (Continuously Contemporary Accounting)* [12]. В основу цього методу була закладена оцінка об'єктів обліку за вартістю їх вибуття (exit price), яка вимірюється цінами організованого ринку, що дозволяло нівелювати негативні впливи інфляції на облік [10, с. 50]. Ідеї, закладені, Р.Дж. Чамберсом, лягли в основу справедливої вартості, яка стала одним із найбільш дискусійних питань [11].

Справедлива вартість в бухгалтерському обліку спочатку почала застосовуватись в якості засобу переоцінки, а як самостійна оцінка вперше з'явилася у МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: розкриття і подання інформації», який був прийнятий Правлінням Комітету з міжнародних стандартів фінансової звітності (КМСФЗ) у березні 1995 року [6]. За останні 15 років оцінка за справедливою вартістю почала використовуватись по відношенню до багатьох статей бухгалтерського балансу. Більше того, намітилась тенденція все більшого поширення її в сучасному обліку, особливо в країнах, облік яких орієнтований на МСФЗ, і поступового витіснення вартості історичної.

Цей метод оцінки елементів фінансової звітності згадується тепер вже в багатьох МСФЗ, наприклад, 16-22, 25, 32, 33, 38, 39, 40,41, хоча перше його застосування на рівні МСФЗ, як підкреслювалось вище, передбачалось лише в одному стандарті, а саме в МСФЗ 32 [там само].

Сучасне визначення справедливої вартості наводиться в МСФЗ 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» (параграф 9), де відмічається, що справедлива вартість – це «сума, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими сторонами». Визначення елементів цього поняття вперше було наведено в МСФЗ 40 «Інвестиційна нерухомість» в 2000 році. МСФЗ 16 «Основні засоби» (параграф 6), по суті, повторює це визначення [там само].

Однак, не дивлячись вказану тенденцію у світовому обліку і реформуванні українського обліку у відповідності з вимогами МСФЗ, поняття «справедлива вартість» коментується деякими економічними виданнями в основному як аналог ринкової вартості, тобто справедлива ринкова вартість – це ціна, в основі якої лежить поточна ринкова вартість, що визначається співвідношенням попиту і пропозиції і за якою покупець і продавець укладає угоду. Отже, дехто з вчених не вбачають принципової різниці між справедливою і ринковою вартістю як такою. Так,

у одному з бухгалтерських словників є таке визначення: «Стоимость рыночная, справедливая — идеализированная рыночная стоимость, определяемая как цена, по которой данный актив может быть продан при условии, что продавец и покупатель располагают всей информацией, необходимой для ее установления, и действуют добровольно и рационально» [1, с. 460]. Не дивлячись на виділення певних умов для визнання ринкової вартості в якості справедливої вартості, відбувається її обожнення з категорією ринкової вартості в цілому. Некоректність такого підходу пов'язана з тим, що оцінка за справедливою вартістю вимагає наявності особливих умов для ринку (ринку капіталу, товарів, робіт і послуг) у тому розумінні, яке надають йому стандарти, часто відсутні в умовах ринку.

Ринкова вартість вважається основою для визначення справедливої вартості при наявності активного ринку, основними ознаками якого є: здійснення торгів по однорідній продукції; наявність бажаючих як купити товар, так і продати його у будь-який момент часу; відкритість і доступність інформації про рівень цін.

Однак дотримання цих умов на практиці викликає багато питань. Так, не дивлячись на розвиток інформаційних технологій, ще не вирішена проблема забезпечення необхідною інформацією про ринкові ціни об'єктів обліку, недостача якої відчувається дуже гостро як у продавців, так і у покупців. На нашу думку, вирішення цієї проблеми можливе при створенні зусиллями продавців особливої системи маркетингової інформації. Концепція системи маркетингової інформації полягає в забезпеченні управляючих органів підприємства маркетинговою інформацією, яка надходить із зовнішнього середовища, і у впливі на неї за допомогою маркетингових рішень.

Другою умовою, обов'язковою для застосування справедливої вартості, є зацікавленість сторін ринкової угоди. Відсутність ринку того чи іншого товару може бути обумовлене унікальністю цих товарів і тією обставиною, що існування ринку аналогів цих товарів не завжди має місце. Вважаємо за доцільне додати загальноприйняті ознаки відсутності монополії зі сторони учасників ринку.

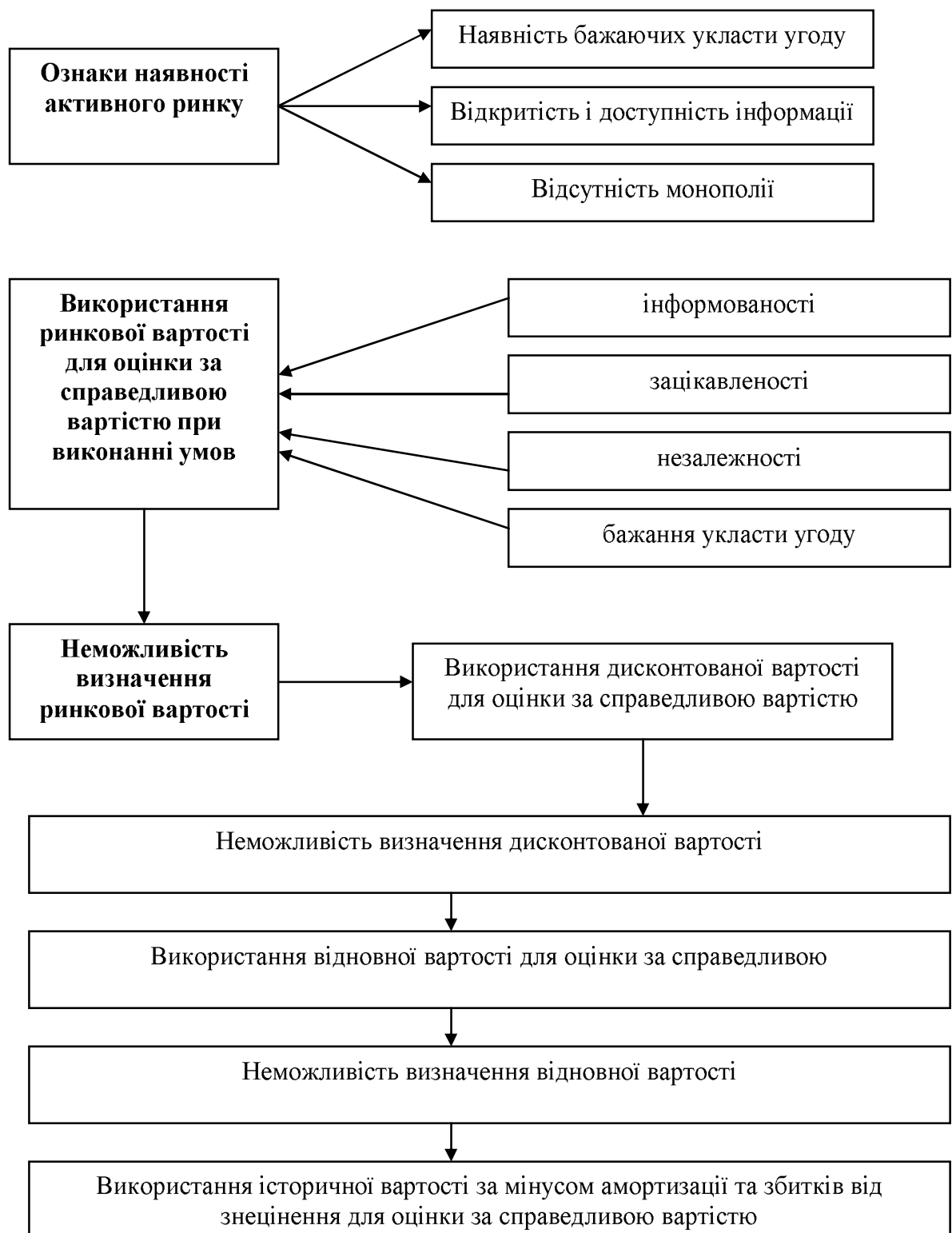
Умови зацікавленості, незалежності та інформованості сторін можна виконати при присутності на відкритому ринку великої кількості незалежних учасників, товарів і відносній простоті одержання інформації. У найбільшій мірі ці умови дотримуються при біржовій торгівлі, тому доцільно використовувати інформацію про рівень біржових цін. Однак через біржі реалізується лише незначна частина товарів і цінних паперів. Внаслідок цього інформація в цілому має обмежене застосування при оцінці об'єктів за справедливою вартістю.

Загальну філософію оцінки за справедливою вартістю у відповідності з МФСЗ по відношенню до різних елементів звітності, можна представити схематично на рис. 1.

Економічна сутність вказаних категорій вартості стосовно до умов активного ринку має принципові відмінності.

По-перше, існування категорії справедливої вартості можливе лише в умовах діючого підприємства. Цей обов'язковий аспект ув'язується з використанням цієї категорії лише при дотриманні принципу безперервності діяльності підприємства. А ось оцінка за ринковою вартістю як категорія оцінки бізнесу набуває особливої актуальності саме при ліквідації.

По-друге, в якості обов'язкових умов угод, здійснюваних на основі справедливої вартості, крім інформованості та незалежності сторін, необхідним є також бажання укласти таку угоду. По відношенню до покупця це вказує на його бажання придбати ці активи у відповідності з діючими на ринку умовами і поточними ринковими цінами.

Рис. 1. Оцінка за справедливою вартістю у відповідності з МСФЗ

По-третє, дехто з вчених використовують метод оцінки за справедливою вартістю по відношенню до об'єктів обліку в цілому, дехто – тільки до активів, а деякі вчені стверджують що категорію справедливої вартості можна застосовувати не тільки до активів, але й до зобов'язань.

Неможливість у деяких випадках визначити ринкову вартість приводить до використання дисконтованої вартості, яку як категорію бухгалтерського обліку необхідно розглядати в контексті поняття «дисконтування». Під дисконтованою вартістю розуміють приведену до поточного моменту (дисконтовану) вартість всіх майбутніх потоків грошових коштів, які очікується одержати у результаті використання чи володіння якимось активом.

Висновки. Отже, справедлива вартість – характеристика капіталу господарюючого суб'єкту в бухгалтерському обліку з використанням системи альтернативних способів оцінки, яка включає ринковий підхід до її обчислення за цінами активного ринку; оцінку за дисконтованою вартістю – при неможливості визначення ринкової вартості, оцінку за відновною вартістю – якщо неможливо визначити достовірну суму майбутніх грошових потоків, і оцінку за історичною вартістю за мінусом збитку від знецінення – в окремих виключних випадках.

Таким чином, результати комплексного розгляду понятійного апарату у вартісному вимірі капіталу як предмету бухгалтерського обліку, викладені у цій статті, дозволяють зробити висновок про те, що система вказаних категорій зазнала певної трансформації в процесі розвитку бухгалтерського обліку як економічної науки.

Список використаної літератури:

1. Большой бухгалтерский словарь [под ред. А.Н.Азрилияна]. - М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с.
2. Бондар, М.І. Вартісне оцінювання підприємства і його вплив на формування облікової інформації [Текст]: мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. «Сучасні кризові явища в економіці та проблеми облікового, контрольного і аналітичного забезпечення підприємством», м.Луцьк, 29-30 червня 2010 р.: тези доповідей. – Луцьк: РВВ Луцького національного технічного університету, 2010. – С. 12-13.
3. Жук, В.М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки [Текст]: монографія / Жук В.М.; ННЦ Ін-т аграрної ек-ки. – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 648 с.
4. Кірейцев, Г.Г. Регулювання розвитку бухгалтерського обліку в сільському господарстві України [Текст] / Г.Г.Кірейцев // Наукова доповідь на Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. Ювілею кафедри бухгалтерського обліку Подільського державного аграрно-технічного ун-ту, м. Кам'янець-Подільський, 2009. – 27 с.
5. Ковалев, В.В. Справедливая стоимость в системе категорий бухгалтерского учета [Текст] / В.В.Ковалев // Бухгалтерский учет. - 2002. - № 17. - С. 67 – 79.
6. Міжнародні стандарти фінансової звітності: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=92408
7. Словник – net (портал української мови та культури): [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slovnyk.net/index.php?sword=%CA%C2%C0%CD%D2%C8%D4%B2%CA%C0%D6%B2%DF>
8. Современный экономический словарь [под ред. Б.А.Райзберга]. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 480 с.
9. Соколов, Я.В. Бухгалтерский учёт от истоков и до наших дней [Текст]: учеб. пособие для студ. экон. спец. вузов. - М.: Аудит, 1996.- 638 с.
10. Соколов, В.Я. Оценка по справедливой стоимости [Текст] / Я.В.Соколов // Бухгалтерский учет. - 2006. - № 1. - С. 50-54.
11. Хорин, А.Н. Справедливая стоимость как бухгалтерская оценка [Текст] / А.Н.Хорин, М.Г.Успаева // Бухгалтерский учет. - 2002. - № 23. - С. 65 - 66.
12. Raimond J. Chambers. Accounting. Evoulution and Economic Behavior, Hemel Hempstead Prentice Hall, 1966.